

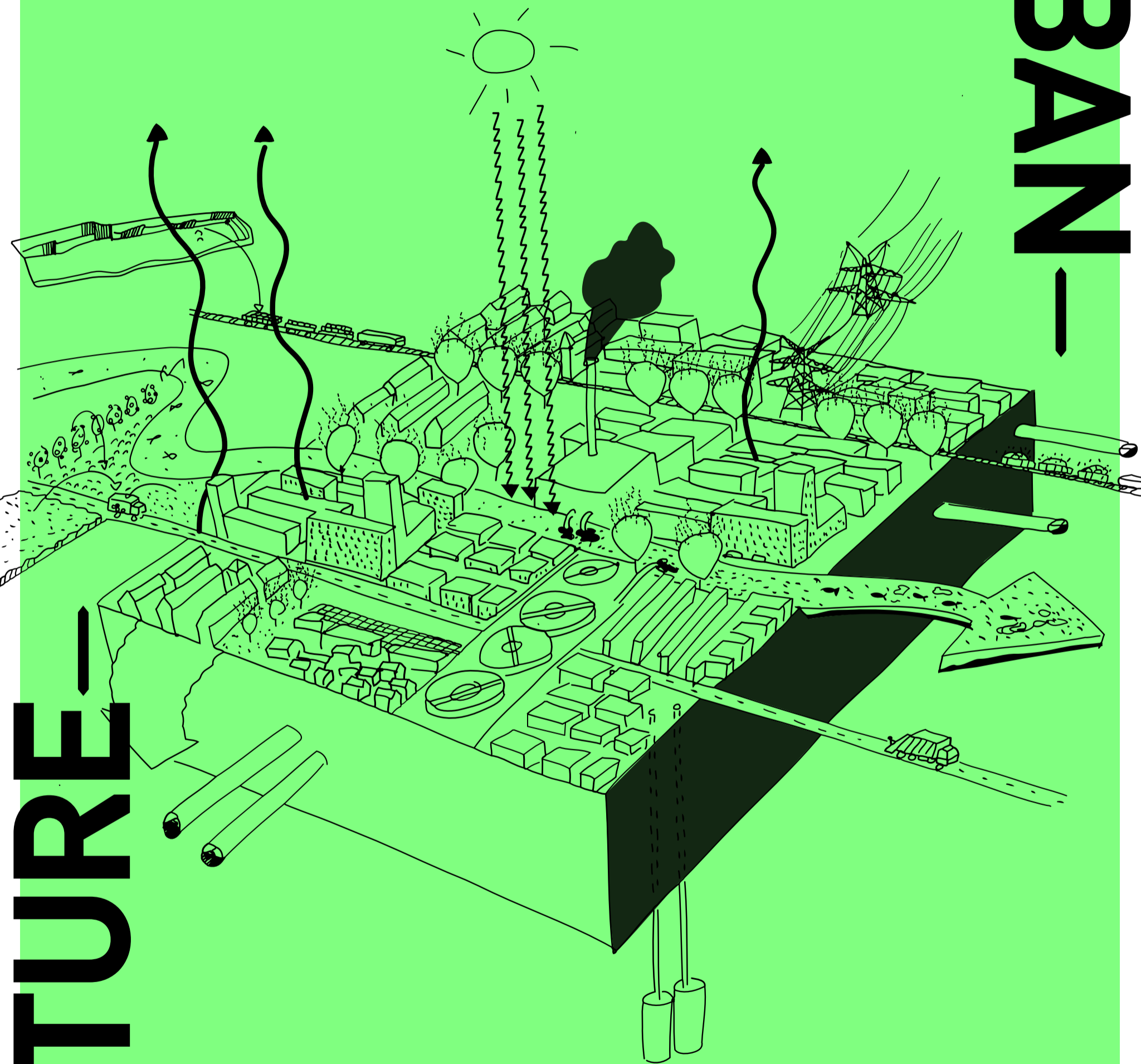
IABR-2014-

EEN INLEIDING TOT URBAN BY NATURE

URBAN-

NATURE-

BY-

De zesde editie van de **INTERNATIONALE ARCHITECTUUR BIENNALE ROTTERDAM-** opent in mei 2014 in de Kunsthal te Rotterdam. De Nederlandse landschapsarchitect Dirk Sijmons is de curator en het thema is Urban by Nature.

IABR-2014-URBAN BY NATURE- vertrekt vanuit het standpunt dat we de globale milieuproblemen alleen kunnen oplossen als we eerst de problemen van de stad oplossen. Vanuit het perspectief van de landschapsarchitectuur wil **IABR-2014-** opnieuw kijken naar wat stad en stedelijkheid is. Zij zal de relatie tussen stad en natuur onderzoeken en op de uitkomsten voortbouwen met concrete ontwerpvoorstellen die kunnen bijdragen aan de manier waarop we ons complex stedelijk landschap plannen, ontwerpen en aansturen. Als we de stad beschouwen als onze natuurlijke ecologie, haar structuur en stofwisseling analyseren, begrijpen en leren gebruiken, dan kunnen we concreet werken aan een veerkrachtiger stad, en daarmee aan een duurzamere toekomst.

WAKKER WORDEN IN HET ANTROPOCEEN

Een sterk idee of een beeld kan je blik op de wereld radicaal, plotseling, van de ene dag op de andere veranderen. Je beseft dat je nooit meer terug kunt naar de staat van onwetendheid die een dag eerder nog zo normaal was. Een paar jaar geleden overkwam het mij, vanuit onverwachte hoek, toen geologen het nieuwe tijdperk van het Antropoceen afkondigden. Geologen zijn doorgaans geen wetenschappers van de korte banen de snelle omwentelingen. Zij denken in duizenden, zo niet miljoenen jaren. Het jongste geologische tijdperk, het Holoceen, is ook alweer tienduizend jaar oud. Uit de geologie komt zelden actueel nieuws. Maar nu wel.

Ik las op een avond een stukje over de Nederlandse Nobelprijswinnaar Paul Crutzen. Hij vertelt hoe hij op een congres routineus over het Holoceen als 'ons' tijdperk sprak en ineens besepte: nee, er is in de laatste paar eeuwen teveel veranderd; we hebben het goeie ouwe Holoceen inmiddels verlaten voor een nieuw tijdvak waarin de mensheid als een natuurkracht op de aarde ingrijpt. Hij noemde dit nieuwe tijdperk 'het tijdperk van de mens', het Antropoceen.

Toen de volgende dag de wekking, wist ik dat ik ontwaakte in een nieuwe periode. Niet omdat de wereld anders was geworden, maar omdat mijn blik op de wereld onomkeerbaar was veranderd.

- ER STAAN WERELDWIJD MEER BOMEN IN PARKEN, KWEKERIJEN EN ANDERE MENSELIJKE OMGEVINGEN DAN IN HET OERWOUD -

Antropoceen is een trefzekere en uitdagende term om de tijd en de wereld te beschrijven waarin wij nu leven. Dankzij dit begrip kunnen we tal van observaties over de menselijke invloed op natuurlijke processen beter plaatsen. Er staan wereldwijd meer bomen in parken, kwekerijen en andere menselijke omgevingen dan in het oerwoud. De mens is bij machte om in vijfhonderd jaar de biomassa-productie van vijfhonderd miljoen jaar op te stoken en met de vrijgekomen broeikasgassen het klimaat te veranderen. Eén enkel project voor de winning van teerzanden vereist evenveel grondverzet als alle rivieren ter wereld aan sediment afvoeren. Die afvoer is overigens spectaculair

afgenomen door de komst van tienduizenden stuwdammen, waardoor veel dichtbevolkte deltagebieden in de wereld niet meer natuurlijk worden aangevuld. De opmars van de mens gaat gepaard met een lawine van uitstervende diersoorten. Kortom, de introductie van het begrip Antropoceen is wetenschap op z'n avontuurlijkst: een groot nieuw, hypothetisch woord dat deze ongeordende troep verschijnselen ineens in het gelid zet en begrijpelijk maakt.

Maar Antropoceen is niet alleen een wetenschappelijk en constaterend begrip. Er klinkt een waarschuwing in door: dat wij sterk genoeg zijn om de aarde te manipuleren, is niet iets om trots op te zijn. De morele subtekst luidt dat wij daarmee ook aansprakelijk zijn voor de gevolgen van ons ingrijpen: voor milieu-problemen, voor het uitsterven van soorten, voor de Russische roulette van de klimaatverandering. Het excuus dat wij te nietig zijn om er iets aan te kunnen doen is met de introductie van de term wel erg zwak geworden en daarmee krijgt Antropoceen ook een polemische, vermanende en zelfs grimmige ondertoon.

Het besef van verantwoordelijkheid is een serieus gegeven. Maar als we de reële en klemmende vraagstukken van de stedelijke planeet van de 21ste eeuw willen aanpakken, hebben we niets aan een

moralistische boodschap die erop neerkomt dat wij mensen te ver zijn gegaan, en dat we dus terug moeten. Er is geen terug. Het Antropoceen postuleert dat menselijke en natuurlijke processen met elkaar verbonden zijn tot een complex nieuw geheel. Er bestaat geen 'uitgangssituatie' of 'natuurlijk evenwicht' om op terug te vallen, net zomin als we terug kunnen naar het weer van vorige week. We leven in het Antropoceen, of we willen of niet. We kunnen alleen vooruit, en we moeten op zoek naar de beste manieren om vooruit te komen.

En daar zie ik redenen voor optimisme. Een daarvan is het menselijk vernuft. Dat brengt ons vaak in de problemen maar het stelt ons ook in staat om voorbij die problemen te komen. Zoals *The Economist* schreef: 'Een planeet waarop binnenkort misschien wel 10 miljard mensen leven, moet anders functioneren dan de planeet met één miljard bewoners, voornamelijk boeren, van 200 jaar geleden. De uitdaging van het Antropoceen is om het menselijk vernuft zo in te zetten dat de planeet zijn 21ste eeuwse taak kan vervullen.'

Optimistisch ben ik ook door een van de bijvangst van het begrip Antropoceen. Door het menselijk ingrijpen te zien als een natuurkracht die op de aarde inwerkt, is de schijn-tegenstelling tussen 'natuur' en

'menselijke samenleving' onderuitgehaald. Deze tegenstelling heeft (net als die tussen lichaam en geest) eeuwenlang het denken beheerst en het effectief handelen gehinderd. Wij mensen dachten dat we buiten de natuur stonden, en de natuur buiten ons. De natuur werd beschouwd als het gebied aan de andere kant van de schutting, waar we ongelimiteerd grondstoffen konden halen en afval konden dumpen.

- MISSCHIEN ZIJN WIJ MENSEN WEL 'VAN NATURE' GENEIGD TOT HET SAMENWONEN IN UITDIJENDE NEDERZETTINGEN – MISSCHIEN ZIJN WE WEL URBAN BY NATURE –

Sinds het uitroepen van het Antropoceen hoeven we niet langer de fictie op te houden van een scheiding tussen wat natuurlijk en kunstmatig is. We kunnen onder ogen zien dat ze nauw met elkaar zijn verweven. We kunnen ook onderkennen dat veel van de processen om ons heen feitelijk hybriden zijn: mengsels waarin zowel 'natuurlijke' als 'menselijke' krachten werken. Wat we tot nu toe 'natuurlijk' noemden, is óók kunstmatig, en wat we 'kunstmatig' noemden, is óók natuurlijk. Dat geldt voor het landgebruik, de rivier- en oceaanstromen, de flora en fauna,

voor het klimaat, en het geldt ook voor een van de grootste en meest zichtbare hybride vormen op aarde: het stadslandschap. Het eenvoudige schema van vroeger, waarin we stad en natuur tegenover elkaar hadden geplaatst zodat ze elkaar uitsloten, geldt niet langer. Misschien zijn wij mensen wel 'van nature' geneigd tot het samenwonen in uitdijende nederzettingen – misschien zijn we wel urban by nature. Dat inzicht verlost ons van veel moralistisch getob over 'goed' en 'slecht' in de relatie tussen natuur en stad.

In het Antropoceen beseffen we dat stad en natuur elkaar ruimtelijk overlappen en functioneel op elkaar ingrijpen. Voor ruimtelijk ontwerpers is dit een bijzonder uitdagende situatie. Welke kansen bieden deze nieuwe hybride vormen om het stadslandschap aantrekkelijk en leefbaar in te richten? Met welke nieuwe terminologie kunnen we over de stad in het Antropoceen spreken? Wat zijn handelingsperspectieven voor planners, natuurbeschermers, landschapsarchitecten en stedenbouwkundigen?

Ik ben razend benieuwd naar de antwoorden op deze vragen die wij in de IABR-2014 willen aansnijden. Adieu Holoceen, wij trekken verder. Nieuwe avonturen tegemoet!

-Dirk Sijmons, maart 2013

Mondiaal maakt de verstedelijking een ontzagwekkende groeispurt door. Nu al woont de helft van de wereldbevolking in wat wij de stad noemen, en de volgende veertig jaar komen daar nog meer dan drie miljard mensen bij. Maar wat bedoelen we met 'de stad'? En hoe bereiden we onze steden en samenlevingen op nog eens een verdubbeling voor?

- ER IS EEN ONGEKENDE INSPANNING NODIG OM DE STEDELIJKE BEVOLKING VAN 2050 BLIJVEND LEEFBAAR TE HUISVESTEN. HET VEREIST POLITIEKE HELDENMOED EN FINANCIËLE TOVERKUNST -

Zeker is dat we de manier waarop de steden in het verleden groeiden, niet kunnen doortrekken naar de toekomst. Er is een ongekende inspanning nodig om de stedelijke bevolking van 2050 blijvend leefbaar te huisvesten. Het vereist politieke heldenmoed en financiële toverkunst – wereldwijd zullen er honderden miljarden euro's aan investeringen mee gemoeid zijn en de manier waarop deze besteed worden, kunnen het verschil maken tussen een duurzaam perspectief en een catastrofe. Het vereist ook nieuwe ideeën, nieuwe kennis, nieuwe modellen, nieuwe technieken, nieuwe organisatievormen en werkwijzen, en een nieuwe stedelijke politiek. Kortom, de wereld heeft dringend behoefte aan een stedelijk toekomstperspectief.

De **INTERNATIONALE ARCHITECTUUR BIENNALE ROTTERDAM (IABR)** draagt hieraan bij door de wereldwijde verstedelijkingsopgave tweejaarlijks vanuit steeds een ander perspectief te belichten. Dit gebeurt vanuit de overtuiging dat ruimtelijk ontwerpers – architecten, stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten – kunnen bijdragen aan het denken over de stad en de samenleving, samen met wetenschappers en andere deskundigen, bestuurders, bedrijven en burgers. De **IABR** brengt al deze partijen samen, biedt hen een podium en betreft daar ook een breder publiek bij.

Tijdens de zesde editie, **IABR-2014-**, gebeurt dit onder het motto 'Urban by Nature' met landschapsarchitect Dirk Sijmons als curator. De invalshoek is de fundamenteel verschuivende verhouding tussen samenleving en natuur, vanuit de overtuiging dat het begrip hiervan ons beeld van wat de stad is, kan bijstellen, en dat dit in ons voordeel kan werken bij de aanpak van de mondiale stedelijke vraagstukken van de 21ste eeuw.

ER IS GEEN ELDERS MEER

Naarmate de menselijke beschaving meer een stedelijke beschaving wordt, groeit de noodzaak om ook de grote vraagstukken van de 21ste eeuw als stedelijke vraagstukken te behandelen. Het geldt voor megavraagstukken als energietransitie, klimaatverandering, biodiversiteit, de uitputting van grondstoffen, de manier waarop onze samenleving wordt georganiseerd en bestuurd, maar evenzeer voor het realiseren van ieders grondrecht op een waardig bestaan vrij van armoede en onderdrukking. Het geldt voor de elementaire levensvragen die voor ieder individueel mens net zo urgent zijn als voor de mensheid als geheel: hoe kunnen negen miljard mensen, van wie er zeven miljard in de stad zullen leven, straks duurzaam voorzien in hun behoefte aan drinkwater, voedsel, warmte, veiligheid, onderdak, werk, ontmoetingen, rust en kennis? Nu we weten dat deze wereldproblemen stedelijke problemen zijn geworden, moeten we ook de antwoorden binnen het stedelijk gebied vinden, zo is het uitgangspunt van **IABR-2014-**. De stad moet weerbaar en veerkrachtig worden, klaargemaakt worden voor deze uitdagingen.

- HET STEDELIJKE SYSTEEM HEEFT ZICH ALS EEN NETWERK OVER VRIJWEL ALLE VRUCHTBARE DELEN VAN DE AARDE UITGESTREKT -

In het verleden was het gebruikelijk om oplossingen buiten de stad te zoeken. De stad was compact, scherp afgebakend en omringd door een weids ommeland, waar de natuur en het agrarische gebied onuitputtelijke bronnen voor het stedelijk functioneren

leken. In de stedelijke energiebehoefte voorzagen we door brandstoffen van achter de horizon te halen. Stedelijke afvalproblemen werden afgewenteld op het buitengebied. Als de stad te krap werd, breidden we haar uit. Kortom, de stad pakte veel van haar problemen op met een vlucht naar voren, een vlucht naar elders.

Dat kan steeds minder. De wereldbevolking blijft groeien, en het onverminderd menselijk streven naar voorspoed en welvaart zet de beschikbaarheid van ruimte en grondstoffen steeds verder onder druk. Het stedelijke systeem heeft zich als een netwerk over vrijwel alle vruchtbare delen van de aarde uitgestrekt. De satellietbeelden van de hel verlichte reuzenstadslandschappen bij nacht spreken boekdelen: er blijft steeds minder bruikbare expansieruimte over, steeds minder ruimte om naar buiten te vluchten. Het 'elders' dat ooit in overvloed bestond als reservoir van probleemoplossingen, raakt leeg en we worden gedwongen afscheid te nemen van de aloude 'elders-planologie'. Het menselijk leefgebied valt meer en meer samen met het stedelijk landschap, en daarbinnen moeten we het zien te redden. Buiten spelen is er niet meer bij.

De directe en indirecte effecten hebben we lang onder het tapijt kunnen vegen. Nu laten ze zich niet langer negeren; ze dringen zich op als klimaatverandering, energiecrisis, overbevissing, schaarste aan hulpbronnen en eroderende biodiversiteit. De neveneffecten van het mondiale stedelijke project klimmen op het podium en worden nu zelf het project. **IABR-2014-URBAN BY NATURE-** zet ze in de schijnwerpers en laat zien dat deze nieuwe protagonisten nieuwe kansen bieden aan het stadslandschap. We kunnen deze kansen verzilveren als we de politieke wil mobiliseren, als we inventief zijn en als we onszelf aanpassen en leren om weelde en vernuft te benutten in plaats van te verspillen.

Om te beginnen moeten we een nieuwe visie op het menselijk leefgebied ontwikkelen, nu het zo stedelijk is geworden; een visie op wat die nieuwe stad eigenlijk is en hoe zij zich tot de natuur en tot onze eigen natuur verhoudt. Hieraan ontleent **IABR-2014-** haar motto.

VAN NATURE STEDELIJK

IABR-2014- vertrekt vanuit een ander dan het traditionele idee over de verhouding tussen de stedelijke samenleving en de natuur. We plaatsen de natuur niet buiten de mens en de samenleving, maar onderzoeken onze eigen natuur in al haar verschijningsvormen. Want is de stad niet onze natuurlijke staat geworden? De menselijke soort lijkt van nature geneigd te zijn tot het maken van de complexe bouwsels die wij steden noemen. Zijn mensen wellicht urban by nature geworden?

De stad als natuur: dat is het uitgangspunt van de **IABR-2014-**. We willen een analyse van een stedelijke ontwikkeling die zich niet met schijntegenstellingen tussen 'artefact' en 'natuur' onledig houdt, maar die in het stedelijke en het natuurlijke steeds andere verrassende en vruchtbare overlap en zelfs hybridisatie blootlegt. De stad is ons belangrijkste en grootste artefact en tegelijkertijd onze natuurlijke habitat. De technologische en sociale krachten die de stad haar dynamiek verlenen, zien wij als een voortzetting van de evolutie met andere middelen. Er zo naar kijken biedt de mens ook een nieuw handelingsperspectief.

- **ZOALS EEN MENSELIJK LICHAAM ADEMT, DRINKT, EET, ZIJN ZINTUIGEN GEBRUIKT EN ZICH ONTLAST, ZO KUNNEN WE OOK IN DE STAD DE VITALE STOFSTROMEN ONDERSCHIEDEN -**

DE STOFWISSELING VAN DE STAD

IABR-2014- beschouwt de stad als een complex, uitgestrekt en actief systeem dat onophoudelijk aan de slag is om in de behoeften van zijn bewoners te voorzien. We kunnen dit systeem niet alleen in kunstmatige maar ook in organische termen beschrijven. Zoals een menselijk lichaam ademt, drinkt, eet, zijn zintuigen gebruikt en zich ontlast, zo kunnen we ook in de stad de vitale stromen onderscheiden. Een kernbegrip van **IABR-2014-** is daarom de stofwisseling of het 'metabolisme' van de stad.

Om het metabolisme zichtbaar te maken concentreert **IABR-2014-** zich op een aantal vitale

stofstromen: energie, zoet water, biomassa en voedsel, afval, zand en sediment, informatie, goederen- en mensenverkeer. Deze stromen raken aan het alledaagse leven van individuele stedelingen met hun elementaire levensbehoeften, en evenzeer aan het functioneren van de grote stedelijke constellaties als geheel. Elk ervan is onmisbaar voor het functioneren en het welzijn van de stad. Maar geen ervan zal in de komende decennia vanzelfsprekend zijn. In veel gevallen zal het uiterst moeilijk zijn om ze op een behoorlijk en duurzaam peil te realiseren.

IABR-2014- richt zich op deze enorme maar ook concreet voorstelbare opgave. Elke stofstroom heeft een eigen infrastructuur (elektriciteitsnet, waternet, vervoersnet, internet, etc.). Wij onderzoeken hoe deze infrastructuren beter kunnen worden ontworpen, ieder afzonderlijk maar vooral ook in onderlinge samenhang –als infrastructuur met een hoofdletter I– en nauw verweven met de rest van het stedelijk weefsel.

De ‘ruimtelijke orde’ wordt in aanzienlijke mate beïnvloed door de ligging van de infrastructuur, zo is de ervaring. Het ontwerp van de infrastructuur kan daarom bewust worden ingezet om grote stedelijke uitbreidingen te sturen. Waar infrastructuuraanleg en stedelijke groei nu in de praktijk vaak ongecoördineerd gebeurt, zal een intelligentere infrastructurele planning bijdragen aan een betere ruimtelijke ordening.

Dit is eens te meer van belang omdat de noodzakelijke investeringen in infrastructuur door groei en herstructurering van de steden in de komende decennia mondiaal vele honderden miljarden zullen bedragen. Die enorme sommen geld kunnen goed of slecht worden besteed, ad hoc of duurzaam, met een hoog of een laag rendement, ze kunnen de milieuprestatie van de stad verbeteren of op termijn tot een catastrofe leiden voor het stedelijk metabolisme als geheel en voor iedere stadsbewoner in het bijzonder. Hoe het uitvalt hangt niet af van het lot maar van juiste beslissingen en vooral van politieke wil, gevoed door een nieuw en doeltreffend arsenaal aan ontwerp oplossingen.

Ook in Nederland kan infrastructuur effectiever dan nu worden ingezet. De urgente stedelijke wereldvraagstukken lijken zich ver van ons bed af te

spelen. Het is verleidelijk om te denken dat ze ons niet echt raken, en dat het water uit de kraan, het voedsel in de winkel en het bereik van onze telefoon toch wel vanzelfsprekend zullen blijven. Toch moet er ook bij ons veel gebeuren om deze voorzieningen in de toekomst te blijven garanderen. We kunnen onze overconsumptie niet volhouden wanneer er wereldwijd steeds harder om steeds schaarsere grondstoffen wordt geconcurrereerd. Daarom moeten ook wij volop aandacht schenken aan slimme, op efficiëntie en samenspel gebaseerde ontwerpstrategieën voor de stofstromen en hun infrastructuur. We kunnen veel leren van het beleid en de plannen die elders ter wereld voor deze stofstromen worden gemaakt.

- EEN INFRASTRUCTUUR GEVOED DOOR KENNIS EN ANALYSE VAN DE STOFSTROMEN IS HIERBIJ EEN FORMIDABEL PLANNINGSINSTRUMENT VOOR DE STEDEN VAN DE 21STE EEUW -

Het metabolisme van de stad heeft een technische dimensie: hoe werkt het, hoe zit het in elkaar, wat kun je maken en hoe doe je dat? Het heeft ook een sociale en morele dimensie: waartoe werkt het, welk leven maakt het mogelijk, hoe hangen de onderdelen van het geheel samen, in welke sociale en politieke context bestaat het? En het heeft een ontwerpende dimensie: in welke vorm kunnen we de kenmerken en mogelijkheden van de stofstromen het best toepassen voor het stedelijk leven? **IABR-2014-** gaat uit van de ontwerpende dimensie, en legt van daaruit een verbinding naar techniek en samenleving. Een infrastructuur gevoed door kennis en analyse van de stofstromen is hierbij een formidabel planningsinstrument voor de steden van de 21ste eeuw.

DE MAAT VAN DE STAD-

Om de fundamenteel verschuivende verhouding tussen samenleving en natuur te kunnen begrijpen, is de juiste schaalkeuze van belang. **IABR-2014-** richt zich op het stedelijk domein in brede zin: complex, divers en vaak zeer uitgestrekt. Deze stad, of beter dit stadslandschap, is een bont mozaïek, wijd uitgesmeerd

met vele vormen van grondgebruik in hoge en lage dichtheden. Herkenbare oude stadskernen en nieuwe woongebieden maken er deel van uit, maar ook landbouwgrond, bossen, bergen, meren, mijnen, industriegebieden, kassen, havens, recreatiedorpen, rommelzones en een wirwar van verschillende soorten infrastructuur. Hoe we deze uitgestrekte stad het best benoemen, is een kwestie op zich. Wij vinden 'tapijtmetropool' (een term van Willem-Jan Neutelings) een fraaie en bruikbare typering.

Een deel van deze uitdagingen kan lokaal worden aangepakt, terwijl anderen juist een globaal perspectief vereisen. Daartussen bevindt zich het uitgestrekte en veelbelovende werkveld van de tapijtmetropool. **IABR-2014-** kijkt op deze schaal naar de stad, naar haar complexe ruimtelijke configuratie, de natuur, en het metabolisme, omdat op deze schaal wel eens belangrijke oplossingen kunnen worden gevonden voor de opgaven van de 21ste eeuw.

Daarom bestudeert **IABR-2014-** in haar eigen deel van de wereld de stad op de schaal van de ABC-metropool, genoemd naar haar hoekpunten Amsterdam, Brussel en Keulen (Cologne). Het tapijt van deze metropool strekt zich over honderden kilometers uit en hangt losjes over landsgrenzen heen. Rotterdam, Antwerpen en Luik maken er deel van uit, evenals het rivierenland, Brabant, Limburg en Wallonië. Er wonen ongeveer 31 miljoen mensen en de grote verscheidenheid binnen het gebied maakt het bij uitstek geschikt om het thema in het veld te tonen.

- KIJKEND DOOR DE LENS VAN DE LANDSCHAPS-ARCHITECTUUR RADICALISEREN WE HET IDEE VAN STAD, STEDELIJKHEID, SAMENLEVING EN NATUUR -

LANDSCHAPSARCHITECTUUR ALS LENS

Bij het werken aan het thema Urban by Nature wordt een landschapsarchitectonische benadering van de stad ingezet. 'Landschap' is per definitie een dubbelzinnig en verbindend begrip, waarin 'natuurlijke factoren' en 'menselijk handelen' samenkomen. Een

landschapsarchitect is getraind om een gebied niet als natuurlijk óf kunstmatig te zien, maar als beide tegelijk, als twee beelden die over elkaar heen schuiven en die samen een completer verhaal vertellen.

Het is natuurlijk niet nieuw om ook complexe stedelijke systemen zo te bekijken; we kunnen voortbouwen op een stroom van vernieuwend denken die net zo lang bestaat als de expanderende stad zelf. Maar gezien de huidige omvang, snelheid en intensiteit van de vraagstukken, is opnieuw een innovatie in het denken en het werken nodig. Dat is de inzet van **IABR-2014**. Kijkend door de lens van de landschapsarchitectuur radicaliseren we het idee van stad, stedelijkheid, samenleving en natuur. Op grond hiervan willen we ontwerpvoorstellen doen en best practices laten zien voor een betere sturing van ons complexe stadslandschap.

ONDERZOEK: DRIE IABR PROJECTATELIERS

Om gedegen onderzoek te kunnen doen en ontwerpvoorstellen te ontwikkelen die in de praktijk kunnen worden getest, zet **IABR-2014** drie Projectateliers op. In deze ateliers wordt door ontwerpers uit binnen- en buitenland gewerkt aan concrete en actuele lokale opgaven.

IABR-2014 werkt hierbij samen met drie Nederlandse lokale of regionale overheden. Drie bestaande opgaven maken als het ware een omweg langs de Biënnale, wat het mogelijk maakt er op een nieuwe, frisse en vrije manier tegenaan te kijken, experts uit binnen- en buitenland te laten meedenken, best practices van elders te verzamelen, en zowel de opgave als de ontwerpvoorstellen voor te leggen aan stakeholders én aan een groot publiek. Tenslotte vinden de resultaten na de tentoonstelling hun weg terug naar de lokale projecten zelf.

Elk Projectatelier is gekoppeld aan één van de drie sub thema's van **IABR-2014** die centraal staan in de hoofdtentoonstelling: '**Stad en Natuur**' (Projectatelier Texel), '**De Stofwisseling van de Stad**' (Projectatelier Rotterdam), en '**Strategieën voor het Stadslandschap**' (Projectatelier Brabantstad).

SAMENWERKING: PARTNERS EN PEERS

Bij het realiseren van de Projectateliers en het tentoonstellingsprogramma van **URBAN BY NATURE-** zal nauw worden samengewerkt met vele private en publieke partijen. De samenwerking betreft inhoudelijke input, allianties in het kader van de Projectateliers, en partnerships bij het realiseren van het programma.

Belangrijke partners van de **IABR-2014-** zijn alvast het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, de gemeenten Rotterdam en Texel, de Provincie Brabant en het stedelijk netwerk BrabantStad, het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, de Kunsthal, het Rotterdams Natuurhistorisch Museum, het Wereld Natuur Fonds, het Planbureau voor de Leefomgeving, TNO, de TU Delft, The Berlage, Het Nieuwe Instituut, de ETH Zürich, The Center for Advanced Urbanism van het Massachusetts Institute of Technology, en de Graduate School of Design van Harvard University. Dit netwerk zal zich het komend jaar verder uitbreiden.

De curator, Dirk Sijmons, wordt bijgestaan door een internationale peer group die bestaat uit Jack Ahern (University of Massachusetts, Amherst), Pierre Belanger (Harvard Graduate School of Design), Alan Berger (MIT, Cambridge), Kees Christiaanse (ETH Zurich), Lisa Diedrich (Swedish University of Agricultural Sciences, Alnarp), Christophe Girot (ETH Zurich), Maarten Hajer (Planbureau voor de Leefomgeving), Kristina Hill (University of California, Berkeley), Eric de Jong (Artis Chair, Universiteit van Amsterdam), Lars Lerup (Rice University, Houston), Arnold Reijndorp (Universiteit van Amsterdam), Michiel Schwarz (Amsterdam), Kelly Shannon (University of Oslo), Jorg Sieweke (University of Virginia), Marc Swilling (Stellenbosch University, Zuid-Afrika) en Charles Waldheim (Harvard Graduate School of Design).

TENTOONSTELLING: URBAN BY NATURE-

De tentoonstelling **URBAN BY NATURE-** is vanaf eind mei 2014 te zien in de Kunsthal in Rotterdam. Het naastgelegen Rotterdams Natuurhistorisch Museum sluit aan met een expositie over stadsecologie en de natuurlijke rijkdom en biodiversiteit in het Rotterdamse stadslandschap.

In de hoofdtentoonstelling, vormgegeven door EventArchitectuur, ontvouwt het onderwerp van de Biennale zich voor de bezoeker langs een parcours dat door de gehele Kunsthal voert. Het gebouw, dat door Rem Koolhaas bijna als een landschap is ontworpen, leent zich uitstekend voor zo'n narratieve aanpak.

Het betoog van **URBAN BY NATURE-** is onderverdeeld in drie sub thema's die ieder een eigen hal vullen.

Het verhaal begint met een introductie op het thema en op de tentoonstelling. Vervolgens komt de bezoeker in Hal 1: **Stad en Natuur**, die uitkijkt op het Museumpark.

Een reusachtig achterdoek langs een van de lange wanden legt de ontwikkeling van opvattingen over de relatie tussen de mens en zijn omgeving langs een historische lijn, en fungeert als een legenda voor de gehele hal.

In Hal 1 worden de resultaten van het **IABR PROJECT-ATELIER TEXEL-** getoond. Dit eiland heeft een historisch belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de Nederlandse natuurbescherming, en levert ook nu een prachtige laboratoriumsituatie voor innovaties. Het eiland fungeert tevens als een treffende metafoor: als de omslag naar een gezond metabolisme op dit eiland niet lukt, waarom zou het dan op het 'Eiland Aarde' wel lukken?

De bezoeker overziet de rijke geschiedenis waarin, vanaf het begin van de verstedelijking, natuurlijke elementen en tuinen deel uitmaakten van de stad. Hij ziet de liefderijke en bemiddelde relaties tussen stad en natuur waaruit de aanleg van parken en het idee van natuurbescherming voortkwamen. Hij kan zich verdiepen in heden en verleden van het stedelijk Arcadia en het park, van tuinen en natuurgebieden, en zien hoe we hier in de toekomst mee om kunnen gaan in

de nieuwe uitgestrekte stadslandschappen waar het onderscheid tussen cultuur en natuur vervaagt. Ook worden voorbeelden getoond van de mogelijkheden die natuurlijke processen zelf kunnen bieden om onze stedelijke ruimte te vormen: hoe we kunnen bouwen mét natuur.

Een speciale presentatie, gemaakt in nauwe samenwerking met het Wereld Natuur Fonds, stelt de vraag aan de orde hoe we, in onze toekomstige stedelijke samenlevingen, met natuurbescherming om kunnen gaan.

De bezoeker komt vervolgens in de twee verdiepingen hoge **Design Galerij**. Het doorzichtige loopvlak van de bovenverdieping biedt een prachtige gelegenheid om 'boven' en 'onder' in samenhang te tonen in een doorsnede van de aarde. Projecten uit binnen- en buitenland laten zien dat ondergronds ruimtegebruik het nieuwe pioniersgebied is. Onder de grond wordt het zó druk –met kabels, leidingen, warmte-koude-opslag, CO₂-oplossingen, ondergronds bouwen en mogelijk schaliegaswinning– dat planning steeds meer noodzakelijk is. Er is ook aandacht voor de ondergrond zelf, die levende maar voor de meesten van ons vrijwel onbekende wereld.

- DE STAD 'LEEFT' NIET ALLEEN DOOR MENSEN-STROMEN, MAAR OOK DOOR MATERIAAL-, WATER-, WARMTE-, ENERGIE- EN INFORMATIESTROMEN –

Dat we de stad inmiddels ook als natuur kunnen beschouwen wordt duidelijk in Hal 2: **De Stofwisseling van de Stad**, waar het stedelijk metabolisme centraal staat. De stad 'leeft' niet alleen door mensenstromen, maar ook door materiaal-, water-, warmte-, energie- en informatiestromen die in de stad worden bewerkt, verwerkt en gevaloriseerd en die in de vorm van goederen- en afvalstromen worden uitgescheiden. Iedere stroom wordt in een eigen paviljoen geïntroduceerd, de belangrijkste kwesties worden geïdentificeerd en de mogelijke ontwerpbenaderingen voor de toekomst worden getoond.

Deze manier om naar de stad kijken is uitgewerkt in het **IABR PROJECTATELIER ROTTERDAM**-. Het atelier

gebruikt niet alleen de stad maar ook de gehele delta als studiegebied, op zoek naar het instrumentarium voor de Circulaire Stad. Een grote projectie toont de resultaten van het ontwerp onderzoek. Best practices uit binnen- en buitenland laten zien waar Rotterdam (als stad en als spil van de Zuidwestelijke Delta) en de rest van de wereld staan.

- ONTWERPERS EN PLANNERS LATEN ZIEN DAT HET MOGELIJK IS OM ANDERE PATRONEN TE WEVEN IN EINDELOOS LIJKENDE VERSTEDELIJKINGSTAPIJTEN-

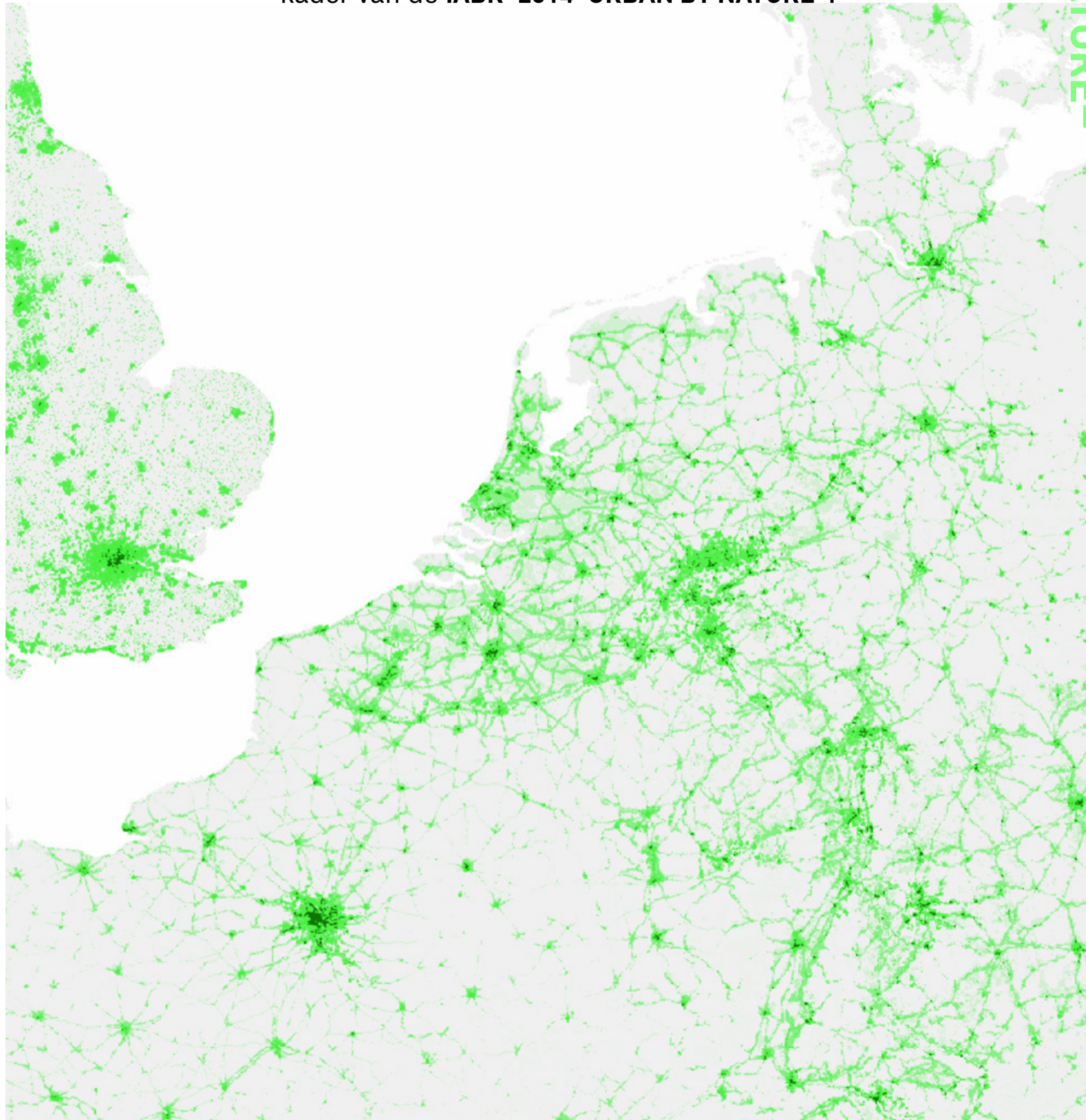
Tenslotte komt de bezoeker in Hal 3: **Strategieën voor het Stadslandschap** waar de tapijtmetropolen van onze tijd worden geïntroduceerd. Ontwerpers en planners laten zien dat het mogelijk is om andere patronen te weven in eindeloos lijkende verstedelijkingstapijten. In deze concepten zullen ook functies als water, natuur en landbouw een duurzaam onderdeel zijn van het stadslandschap en zijn infrastructuur.

Hier worden enkele belangrijke tapijtmetropolen cartografisch en typologisch verbeeld, met als pendant een fototentoonstelling die inzoomt op dezelfde metropolen en daarin de menselijke maat terugbrengt.

De resultaten van het **IABR PROJECTATELIER BRABANTSTAD-** staan hier centraal. In dit atelier worden twee verschillende strategieën getoetst die zijn opgehangen aan verdichtende en verdunnende processen. Het Brabants tapijt wordt geconfronteerd en verbonden met ontwerpen, occupatiestrategieën en netwerkanalyses van andere tapijtmetropolen met andere geografische onderleggers en andere planningscontexten.

Grenzend aan Hal 3 bevindt zich de **Fotogalerij**. Hier worden de resultaten van de thematische studies gepresenteerd die in het kader van **IABR-2014-** zijn verricht, onder meer naar de ruimtelijke effecten van de invoering van een radicaal decentrale belasting op CO₂ uitstoot, de Belasting op de Toegevoegde Koolstof (BTK).

Terug bij de ingang is er voor de bezoeker de mogelijkheid om de catalogus door te nemen en in de boekwinkel te grasduinen in het op het thema uitgebreide assortiment. In het Auditorium vinden regelmatig lezingen, filmvoorstellingen en symposia plaats, georganiseerd door de **IABR** en haar partners, alles in het kader van de **IABR-2014-URBAN BY NATURE-**.

De **INTERNATIONALE ARCHITECTUUR BIENNALE ROTTERDAM (IABR)** richt zich sinds 2001 op de toekomst van de stad, vanuit het besef dat daar spoedig 80% van de wereldbevolking zal wonen en meer dan 90% van de welvaart zal worden geproduceerd. Dat zal op een duurzame wijze moeten gebeuren. Nu al consumeert de stad meer dan 65% van de energie en neemt zij 70% van alle CO²-uitstoot voor haar rekening. Onze toekomstige steden moeten robuust en leefbaar zijn voor iedereen; juist in de stad moeten we de goede balans vinden tussen people, planet en profit.

Met haar vijfde editie, **MAKING CITY** in 2012, sloot de **IABR** een trilogie van biennales af waarin de verstedelijking en haar gevolgen hebben verkend en waarin de positie is gemarkeerd die de ontwerpende kracht van de architectuur kan innemen.

De volgende twee biennales zullen hierop voortborduren en de eerder ontwikkelde inzichten verdie-

- HET ONTWERPEN AAN DE TOEKOMSTIGE LEEFOMGEVING VAN DE MENS EN HET MOETEN VINDEN VAN EEN DUURZAME BALANS TUSSEN MENSEN, MILIEU EN WELVAART MOTIVEREN HET PROGRAMMA VAN DE KOMENDE TWEE EDITIES -

pen. Het ontwerpen aan de toekomstige leefomgeving van de mens en het moeten vinden van een duurzame balans tussen mensen, milieu en welvaart motiveren het programma van de komende twee edities. **IABR-2014-URBAN BY NATURE-** verkent de relatie tussen ruimtelijk ontwerp en de ecologische agenda. **IABR-2016** zal aandacht vragen voor de relatie tussen het ruimtelijk ontwerp en (de ontwikkeling van) de economie.

De weg naar een weerbare toekomst moeten steden samen zoeken. Daarom koppelt de **IABR** Rotterdam aan de wereld, en de wereld aan Rotterdam. De **IABR** is een oplossingsgericht platform waar vele partijen samenwerken, met een sterke positie binnen een uitgebreid (kennis) netwerk in binnen- en buitenland. Zij genereert ideeën en produceert tentoonstellingen, conferenties, films, boeken, lezingen en

debatten. Ook zet de **IABR** langlopende ontwerp en onderzoekstrajecten op, bevordert zij kennisuitwisseling en werkt ze naar vermogen actief (mee) aan het maken van stad, met name in de vorm van projectateliërs; in Rotterdam en de rest van Nederland, maar ook in de rest van de wereld, zoals in Istanbul en São Paulo.

Deze werkwijze vereist een lokale, regionale, nationale en internationale positionering binnen een uitgebreid (kennis)netwerk. Steeds opnieuw zullen resultaatgerichte allianties aangegaan moeten worden.

De belangrijkste financiers van de **IABR** zijn het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, het Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie en de Gemeente Rotterdam.

De samenwerking met het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM) is uniek en intensief. Tijdens de **5^e IABR** ontwikkelden **IABR** en het Ministerie samen Atelier Making Projects waarbij zeven belangrijke ruimtelijke opgaven in Nederland vanuit het perspectief van het thema van de **5e IABR** opnieuw werden doordacht. Dit project was succesvol en zijn aanpak is onderdeel geworden van de Actieagenda Architectuur en Ruimtelijk Ontwerp 2013-2016 (AAARO) van het Rijk. De IABR is tevens één van de leadpartners van IenM bij de uitvoering van de AAARO. In die rol zal de IABR parallel aan iedere Biennale drie grote projectateliërs opzetten, samen met lokale of regionale overheden in Nederland.

De architectuurstad Rotterdam is voor de **IABR** vestigingsplaats en uitvalsbasis. Samen met hier gevestigde partijen als het Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie, Het Nieuwe Instituut, AIR, de Academie van Bouwkunst, Deltametropool, de TU Delft (Faculteit Bouwkunde, Berlage), de Erasmus Universiteit (MCD en IHS) en de vele ontwerp bureaus, vaak geleid door internationaal vermaarde architecten, vormt de IABR een op innovatie gerichte infrastructuur die in haar expertise en kennis

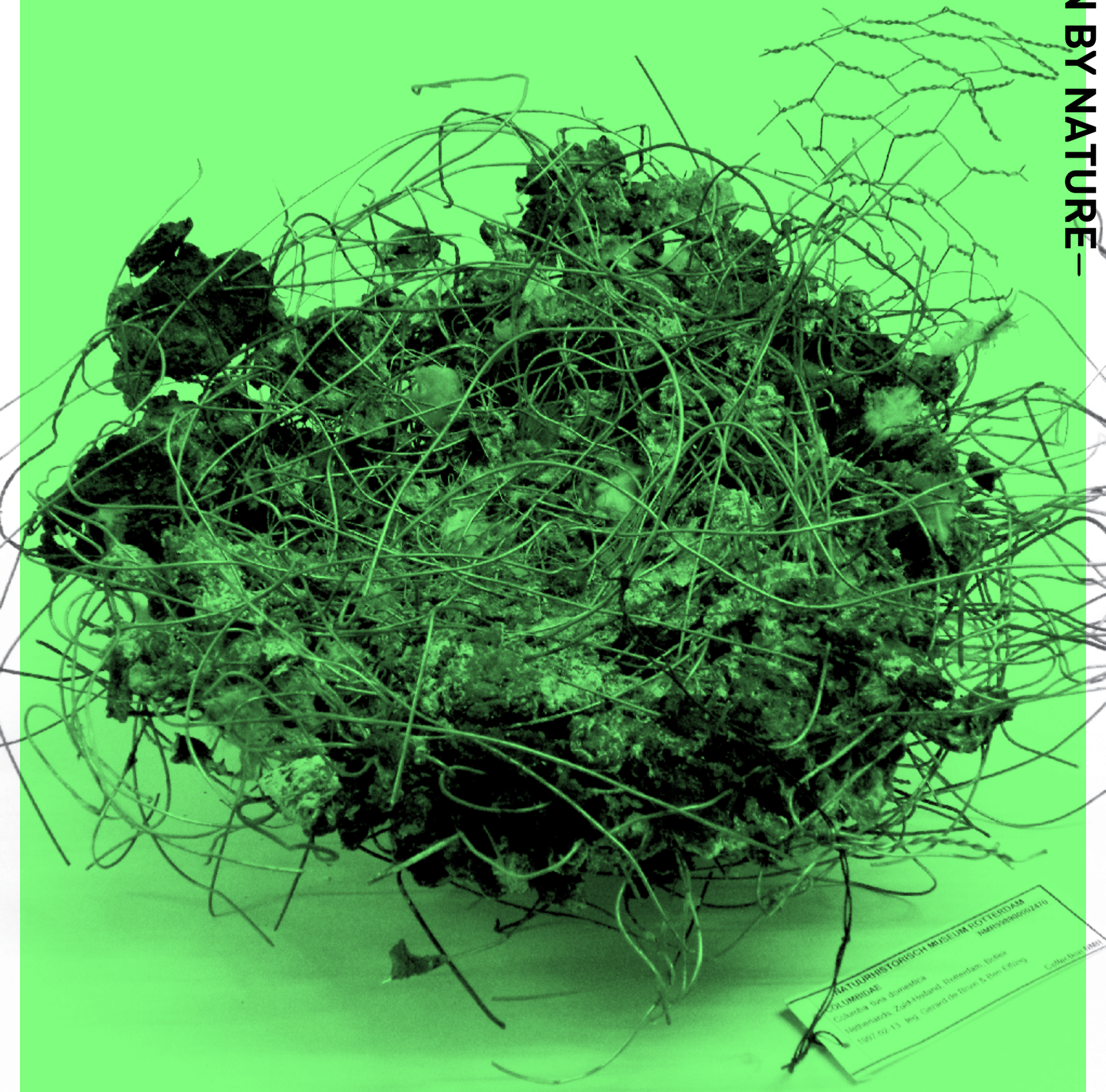
van stad en verstedelijking nagenoeg uniek is in de wereld. De **IABR** is naast een van de spelers ook iedere twee jaar het internationaal platform waarop deze Rotterdamse partijen zich kunnen manifesteren.

Landelijk werkt de **IABR** met vele partijen samen, soms in continuïteit, soms editie-gebonden. Zo slo-ten eerder bijvoorbeeld Rijkswaterstaat, NEPROM en de Gemeente Amsterdam aan, en in 2012 het Deltacommissariaat en de gemeenten Almere, Eindhoven, Den Haag, Oude IJsselstreek en Groningen.

Internationaal werkt **IABR** al sinds haar oprichting samen met kennisinstututen als de ETH Zürich, Columbia University, de University of Kentucky, de Universidade de São Paulo, Bilgi University Istanbul, de London School of Economics, de Harvard Graduate School of Design en het Center for Advanced Urbanism van de MIT.

Belangrijk zijn tenslotte de partnerships van de **IABR** met de steden São Paulo en Istanbul waar in de afgelopen jaren Projectateliers zijn georganiseerd gekoppeld aan bestaande lokale opgaven. De resul-taten hiervan hebben hun weg naar implementatie gevonden.

De **IABR** wil zo krachtig bijdragen aan het verster-ken van de rol van het ontwerp bij lokale en regionale opgaven, in binnen- en buitenland, zowel als actieve partner als in haar rol van (inter)nationaal platform. Deze combinatie van kennisontwikkeling en onder-zoek, publieke manifestatie en presentatie en op resultaat gerichte ontwikkeling, alles in het kader van het onderzoek naar de toekomst van de stad, maakt de **IABR** uniek in de wereld.

Nest van een stadsduif
(*Columba livia domestica*), gemaakt
van ijzerdraad, kippengaas en (eigen)
ontlasting; 13 februari 1997, Nederland,
Rotterdam-Botlek (Esso Raffinaderij),
NMR 9989-02470.

5E IABR-**INTERNATIONAAL
CURATOR TEAM**

Henk Ovink
(Ministerie van
Infrastructuur en
Milieu), Joachim
Declerck (AWB,
Brussel), Elma
van Boxel en
Kristian Koreman
(ZUS, Rotterdam),
Fernando de Mello
Franco (MMBB,
São Paulo), Asu
Aksoy (Istanbul Bilgi
University), onder
voorzitterschap van
George Brugmans
(IABR)

DIRECTEUR

George Brugmans

MAKING CITY- (2012)

8 tentoonstellingen in vier steden (Rotterdam, Almere, São Paulo en Istanbul) en **51 events** (conferenties, lezingen, presentaties, filmvertoningen, workshops, etc.), **133.600 bezoekers, 1 cross-media project, *Leve de Stad***, met de VPRO, **ruim 2.8 miljoen kijkers en luisteraars**, locaties: NAI, (in en rond het) Schieblock in Rotterdam, Belfort 13 in Almere, MCB São Paulo, Istanbul Modern Istanbul, **9 publicaties, 1 documentaire** (in coproductie met de VPRO)

4E IABR-**CURATOR**

Kees Christiaanse
(ETH Zurich/KCAP
Rotterdam)

DIRECTEUR

George Brugmans

OPEN CITY: DESIGNING COEXISTENCE- (2009/10)

4 tentoonstellingen en 172 events (conferenties, lezingen, presentaties, filmvertoningen, workshops, etc.), **61.000 bezoekers, 1 cross-media project, *Eeuw van de Stad*** met de VPRO, **2.6 miljoen kijkers en luisteraars**, locaties: Rotterdam: NAI, RDM Campus; Amsterdam: Tolhuistuin, Zuiderkerk, **4 publicaties, 5 documentaires** (in coproductie met de VPRO), *Open City World Tour 2010 - 2011*: tentoonstellingen in Parijs (Parallel Cases), Den Haag, Istanbul (DEPO), São Paulo MCB, São Paulo CEU Paraisópolis, Recife, Rio de Janeiro, New York, Amman, Cairo, Jakarta, Beirut, Berlin, Parijs (Refuge), Denpasar, Batam, Londen, Milaan en Baltimore

3E IABR-**POWER: PRODUCING THE CONTEMPORARY CITY- (2007)****CURATOR**

Berlage Institute

DIRECTEUR

George Brugmans

4 tentoonstellingen en conferenties, lezingen en andere events, **77.500 bezoekers**, locaties: Kunsthal en NAI (Rotterdam), **3 publicaties**, **1 documentaire** (in coproductie met de VPRO)

2E IABR-**THE FLOOD- (2005)****CURATOR**Adriaan Geuze
(West8)**DIRECTEUR**

George Brugmans

5 tentoonstellingen en conferenties, lezingen en andere events, **57.000 bezoekers**, locaties: Las Palmas en NAI (Rotterdam), **5 publicaties**, **1 documentaire** (in coproductie met de NOS)

1E IABR-**MOBILITY- (2003)****CURATOR AND
DIRECTEUR**Francine Houben
(Mecanoo)

5 tentoonstellingen en conferenties, lezingen en andere events, **85.000 bezoekers**, locaties: Las Palmas en NAI (Rotterdam), **2 publicaties**, **4 TV programma's** (in coproductie met de AVRO)

CURATOR IABR-2014-

Dirk Sijmons (H+N+S
Landschapsarchitecten)

KERNTEAM

George Brugmans:
algemeen directeur
Marieke Francke:
hoofd research & development
Eva Vrouwe:
producer
Diederik de Koning:
architect - researcher
Melany van Twuijver:
business development
Rinske Brand:
hoofd marketing en communicatie

RAAD VAN TOEZICHT

Ed Nijpels (voorzitter),
Saskia Stuiveling, Adri Duivesteijn,
Ton Meijer en Joost Schrijnen

**stimulerings
fonds
creatieve
industrie**

De IABR is leadpartner van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu bij de realisatie van de Actie Agenda Architecture en Ruimtelijk Ontwerp (AAARO) 2013-2016. De IABR wordt gesubsidieerd door de Gemeente Rotterdam in het kader van het Cultuurplan 2013-2016.

IABR-2014 wordt gesteund in het kader van de Deelregeling Meerjarige Programma's van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie.

TEKST

Fred Feddes, Dirk Sijmons,
George Brugmans
InOtherWords, Pierre Bouvier
LUST

VERTALING**GRAFISCH ONTWERP****CONTACT**

Voor alle informatie
betreffende de
Tentoonstelling en de
Call for Projects:
Diederik de Koning:
ddekoning@iabr.nl

Voor alle informatie
betreffende de IABR
Projectateliers:
Marieke Francke:
mfrancke@iabr.nl

IABR

Schieblock,
Delftsestraat 5
3013 AB Rotterdam
Postbus 1019
3000 BA Rotterdam
Nederland

T: +31 (0) 10 2060033
E: info@iabr.nl
www.iabr.nl

© IABR, maart 2013

IMAGE CREDITS

Cover
Metabolisme van de Stad.
H+N+S Landschapsarchitecten

P.06
Tapijtmetroopool.
Neutelings/Riedijk

P.19
Rode Delta's: Rijn-Maas-
Scheldedelta.
MUST stedenbouw, Amsterdam

P.24
Nest van een stadsduif.
Foto & collectie Natuur-
historisch Museum Rotterdam

